

Oláh József

**Tolmácsképzés és irodalomoktatás a berlini
Humboldt Egyetemen**

A berlini Humboldt Egyetem 1968-ig hivatalosan is **F i n n i s c h - U g r i s c h e s I n s t i t u t d e r H u m b o l d t - U n i v e r s i t ä t z u B e r l i n** néven ismert tanszékét eddig elsősorban az onnan kikerült, többségükben finnugor nyelvészettel, s kisebb számban irodalommal és fordítással foglalkozó hungarológusok munkája nyomán emlegetik.

Wolfgang Steinitz és Szent-Iványi Béla tanszékvezető professzorok kutatásra ösztönző oktató-nevelő munkája legjobb tanítványaiknál a jelenleg is folyamatosan kikerülő tanulmányokban, elő- és utószókbán, tudományos munkákban, disszertációkban gyümölcsözik szemünk előtt. Ötéves egyetemi tanulmányaikat sikeresen abszolvált diplomás hungarológusaink közül többen különböző, a magyarságtudománnyal való elmélyült foglalkozást lehetővé tevő pozíciókat töltenek be a Német Demokratikus Köztársaság kulturális és tudományos életében, s tevékenyen járulnak hozzá hazánk kultúrájának az országunk határain kívüli terjesztéséhez, s újabb kutatási eredményeikkel öregbítik annak hírnevét. Jelentős részük van az utóbbi évtizedben különösen kiterjedő magyar-német kulturális kapcsolatok további erősödésében, közös művelődéstörténeti hagyományok feltárásában, irodalmunknak a német irodalommal való kapcsolatainak kutatásában, s abban is, hogy mind több és több magyar mű fordításával és publikációkkal elégülhet ki ezen ország népének öröndetes érdeklődése.

Kikerülésem évében, 1968-ban a tíz harmadéves finnugor szakoshoz az első évfolyamra egy, a mi területünkön új típusú tanulmányra - diplomás orosz-magyar szakos tolmácsnak - vehettünk fel négy hallgatónt. Az NDK 3. egyetemi és főiskolai reformja értelmében a

berlini Humboldt Egyetemen a Filológiai/Germanisztika Szekción belül kialakult a *S p r a c h m i t t l e r* ("Nyelvközvetítő" - vagy a nálunk honos kifejezéssel: tolmácsképző) tanulmányi terület. Ezen négyéves stúdium célja elsődlegesen a gyorsan alkalmazható, automatizált alapnyelvtanra épülő, lehetőleg szakmai szókincsre is támaszkodó nyelvtudás megszerzése. A magyarságtudomány irodalmi, nyelvészeti, történeti diszciplínáival való foglalkozás lehetősége mélységében csökken. Jól szemlélteti az oktatási cél megváltozását az oktatási anyag tartalmának, tematikájának változása is:

pl. az 1970/71-es tanévben

I. évf. (tolmács szak.) heti 2 óra Magyarország is-
mertetése

2 óra leíró nyelvtan

10 óra magyar nyelvóra

III. évf. (tolmács szak.) heti 2 óra A magyar nyelv
szerkezete

10 óra magyar-német, né-
met-magyar fordí-
tási és tolmácsgya-
korlatok, írásbeli
fogalmazás

2 óra szakdolgozati sze-
minárium

V. évf. (finnugor szak) heti 2 óra Magyar irodalom-
történet

2 óra Magyar történeti
nyelvtan

2 óra Magyar irodalmi
szeminárium

4 óra Társalgás, mai
kulturális és poli-
tikai életünk kérdé-
sei

Az új stúdium keretében jelentkező célkitűzés elé-
rését tehát támogatja a megváltozott heti óraszám, s a
szükségszerűen átalakított oktatási anyag. A gyorsabban

elsajátított beszélt nyelv viszont lehetővé teszi az otthoni munka elmélyítését, nagyobb házi olvasmányanyag kijelölését, egyéni szakmai specializálódást. Megnő az óraterven kívüli egyéni konzultációk szerepe.

Ebben a tanévben már az új tolmács-szakos évfolyamra a megadott konstans öt fő helyett tizenegy hallgatót vettünk fel. A több mint 120%-os növekedés a gyakorlati igény felmérése, a gazdasági és kulturális-politikai téren ellátandó feladatok elvégzése során kialakuló munkakörök betöltése nyomán alakult ki.

Az előbbi évfolyamok tananyaga tovább specializálódott: az 1971/72-es évben a

II. évfolyamon heti	2 óra országismeret
	1 óra a magyar nyelv történeti- tipológiai leírása
	2 óra nyelvtan-szókincs
	2 óra társalgás
	1 óra szövegelemzés
	2 óra fordítás magyarról-németre
	1 óra fordítás németről-magyarra
	1 óra konzekutív tolmácsolás (német-magyar)
	1 óra konszekutív tolmácsolás (magyar-német)
IV. évfolyamon heti	2 óra fordítás magyarról-németre
	1 óra fordításelméleti szeminárium
	2 óra szimultán tolmácsolási gyakorlatok a nyelvi laborban
	1 óra tolmácsolás (magyar-német)
	2 óra bilaterális tolmácsolás
	2 óra tolmácsolás (német-magyar)
	2 óra szakdolgozati szeminárium

A következő tanévben, 1972-ben, amikor első tolmácsszakosaink letették államvizsgájukat, ismét tizenegy hallgatót vehettünk fel. Legközelebb 1974-ben veszünk fel hallgatókat.

Említésre méltó még a tananyagból következően a két különböző stúdium hallgatóinak érdeklődési köre, amely jól tükröződik szakdolgozataik témájában is. Pl. a finn-ugor szakosok témáiból:

- Az NDK-ban megjelent magyar szépirodalmi művek recepciója,
- A magyar névutók produktivitása - interferenciajelenség?
- József Attila német nyelven,
- A szocialista realizmus kérdései Magyarországon 1965-1970,

A tolmácsszakosok témáiból:

- A magyar felkiáltószók és német megfelelőik,
- A magyar és német írásjelek összehasonlítása,
- A magyar fordításelméleti irodalom bibliográfiája,

A hungarológiai ismeretek keretében az irodalmi és nyelvészeti disciplinák finnugor szakosok és leendő kutatók, filológus szakemberek számára fontos kérdései hátterbe szorultak, sőt kimaradtak az egyetemi tantervből, előtérbe került az alapnyelvtan maradéktalan elsajátítása, a szakszókincs hangsúlyozása, a kiejtés- és beszédtechnika, a szövegfeldolgozó olvasás, fordításgyakorlatok, stilisztikai elemzések, tolmácsolási gyakorlatok, kivonatos információk elkészítésének metodikája, bizonyos gyakorlati nyelvi fordulatanyag automatizálása (üdvözlések, jegyzőkönyvek, programismertetés, városnézési tematikák stb.).

Nehézségeket okozott az alapfok elérése utáni szövegek (szakmai ismertető, előadásrészletek, párbeszéd, interjúk stb.) összeállítása. Ezeket folyamatos tapasztalataink nyomán hétről hétre válogattuk ki, főleg napilapokból illetve esetenként szakfolyóiratokból is. A szövegeket azzal a céllal kerestük ki, hogy az eredetiben a lehető legminimálisabb változtatást kelljen eszközölni. Az audio-vizuális eszköztárat is csak ez év

januárjától tudjuk jobban kihasználni, amióta a Berlinben megnyílt Magyar Kultúra Házában meglévő tizenhat kabinos nyelvi labort használhatjuk. Rengeteg többletmunkát jelent az egyes órák anyagainak összeállítás, s nem kevesebb az egyéni gyakorlatok - hallgatói, szalagok - konzultációja. Nagyon nehezíti a munkát az idevágó fordítási szakirodalom hiánya is, s a sokirányú szakmai tájékoztató szükségessége.

Segít az oktatásban a magas heti óraszám, a kiscsoportos tanulás, az értékes, immár 52000 kötetet meghaladó könyvtárunk, ahol a foglalkozások legnagyobb részét tartjuk, a fővárosban megrendezésre kerülő nagyszámú magyar vonatkozású rendezvény, filmek, előadások, kiállítások stb. látogatása, az ideiglenesen az NDK-ban dolgozó magyar fiatalokkal kiépített jó kapcsolatok, a hazai nyári egyetemen való részvétel, s az ELTE-n biztosított résztanulmányok, illetve tanulmányutak stb.

Ez évben második alkalommal volt már az új tanulmányi formában dolgozó hallgatók számára egy hónapos úgynevezett *S e l b s t s t u d i u m*, illetve *S p r a c h i n t e n s i v p h a s e* (egyéni tanulmány, illetve intenzív nyelvtanulás), amely során a hallgatók csak a magyar szakkal foglalkoznak, főleg otthoni egyéni munkát végeznek sűrített konzultációkkal. Ebben a szakaszban fordítások (próza és vers), cikkek, recenziók, könyvajánlások stb. is készülnek. A jelenlegi harmadévesekkel egy 180 oldalas Ernst Thälmannról szóló emléktanulmány magyarra fordításába is belemerészkedtünk. Természetesen sok nehézséget jelentett, sokszori leírást, újabb megbeszéléseket, de a hallgatók hallatlan lelkesedéssel dolgoztak rajta, s az anyag elkészült a kiadói lektorálás szintjéig. A könyvnek a X. VII-re tervezett kiadása rajtunk kívül álló okok miatt nem realizálódott.

A tanszéken Szent-Iványi Béla professzor múlt évi nyugdíjba menetele óta hungarológiai tárgyakat Kárpáti Pál adjunktus kollégámmal ketten oktattunk. Ez a tény a munka mennyiségét illetően nehezíti körülményeinket. Hatalmas könyvtárunkhoz is csak az elmúlt év óta

kaphattunk félállású könyvtárost. Harmadik munkatársunk csak finn irodalmi kérdésekkel foglalkozik, s a fakultatív finn nyelvórákat tartja. Hasonló időzavart és túlterheltségi problémákat okoz, de oktatói munkánkban mégis inkább segít, hogy a Német Tudományos Akadémia kutatócsoportjai számára információkat, kiadóknak könyvajánlásokat adunk, illetve műfordítókkal és szakfordítókkal konzultálunk. Ilyen irányu tevékenységünkbe tervszerűen bevonjuk felsőbbéves hallgatóinkat is: közös könyvbírálatok készülnek, a recenzálás metodikáját is tárgyaljuk velük, elősegítjük jobb munkáik megjelenését már az egyetemi éveik idején.

Az oktatási anyagból szükségszerűen kimaradó irodalmi, nyelvészeti kérdésekkel, kulturális és egyéb közérdekű kérdésekkel fakultatív tematikus szemináriumok formájában foglalkozunk (pl. mai írók művei, irodalmi életünk eseményei). Jó továbbképzési és érdeklődést felébresztő alkalmak azok is, amikor volt hallgatóink - ma műfordítók, kiadói lektorok, szerkesztők, kutatók - látogatnak a tanszékre, s beszélgetnek hallgatóinkkal tapasztalataikról, problémáikról. Komoly segítséget nyújt a most már rendszeres programmal működő Magyar Kultúra Háza, amellyel tervszerűen együttműködünk, olyannyira, hogy hallgatóink számára külön rendezvényekre is sor kerül.

Sok egyéb között így igyekszünk elérni, hogy hallgatóink az újabb tolmácsképző formában is megszerezzék azt a hungarológus ismeretalapot, amellyel négy év után elindulhatnak mind kutatói, mind gyakorlati tolmácsspályán. Az első végzett évfolyam értékelése alapján mondhatjuk, hogy az államvizsga letétele után képesek az általános tematikájú tárgyalások, nem kifejezetten szakmai konferenciák tolmácsfeladatainak megoldására.

Nem feledkezhetünk meg nappali tagozatos hallgatóinkon túl azokról a vendéghallgatókról sem, akik érdeklődésüknek megfelelően látogatják az órákat, illetve az esti fakultatív nyelvtanfolyamokat, társalgási foglalkozásokat. Már csak azért sem, mert ezeknek a száma jelentős: évenként két csoportban 13-15 fő, akik közül mint-

egy tíz hallgató le is teszi a nyelvvizsga valamelyik fokozatát. Egy másik - számunkra fontosabb - csoportot alkotnak azok, akik részint rokon intézményekből, részint a gazdasági vagy kulturális élet valamelyik területéről jönnek, a különböző problémákkal kapcsolatosan konzultálni kívánnak. Vannak közöttük hivatásos tolmácsok, doktoranduszok, akik a nyelvet vagy más magyarhoz kapcsolódó szakterületet igénylik.

A fordítói és tolmácsoklevél megszerzése a többéves gyakorlaton túl egy szakdolgozat benyújtását is megköveteli, amelyet fél, illetve egyéves határidővel, többszöri konzultációs lehetőséggel készítenek el a pályázók. Ilyen esetekben az illető szakterülettel szorosan kapcsolatos témákat választunk, pl. egy gépészmérnök pályázó összeállította a szállítástechnikai gépek magyar-német szókincsét, amely kitűnő gyakorlati kiegészítője az új kiadású Nagy-Klár-féle műszaki szótárnak.

A magyar nyelv tanulására lehetőség van még a IIT-hez hasonló, tanfolyamformában szervezett V o l k s h o c h s c h u l e-n a Magyar Kultúra Házában (az érdeklődésre jellemző, hogy a csak Berlinben meghirdetett audio-vizuális nyelvtanfolyamra több mint négy-száz(!) pályázó nyújtott be részvételi kérelmet), továbbá Lipcsében és Halleban az egyetemen fakultatív nyelvóra keretében.

Végezetül összegezhető, hogy a magyaros szakemberek - mind a szakképzett tolmácsok és fordítók, mind a filológusok - iránti igény megvan, ami jelentkezik a feltűnően nagy érdeklődésben, valamint abban is, hogy a reform után is a magyar az a szak, ahol eddig mindig a tervezett hallgatói létszámnak a kétszeresét vehettük fel, szemben a többi ún. kisebb nyelvvel (román, lengyel, szerb-horvát, bolgár). Végzőseink mindkét tanulmányi disciplina elvégzése után jól el tudtak helyezkedni. Ez továbbra is biztosítottnak látszik.

Berlinben a magyarságtudománynak, az irodalmi s főleg a finnugor nyelvészeti oktatásnak-kutatásnak kitű-

nő hagyományai vannak. Az 1842-ben megalapított Berliini Magyarok Társasága könyvtárányagára, a Collegium Hungaricum ezt követő gyűjtésére, az e vidéken tanuló, élő és alkotó magyar elődök haladó hagyományaira alapozva folytatódhatott az NDK-ban ez a tevékenység, s folyik ma is örvendetesen az egyetemi oktatási keretek, valamint az akadémiai kutatások formájában.

Az irodalom tanításának kapcsán szeretném hangsúlyozni, mennyire fontos lenne a magyar irodalomoktatás programjának összeállítása azért is, mert nyilvánvaló tapasztalatok mutatják, hogy egyes intézményeknél csak minimális óraszámiban nyílik lehetőség ennek tárgyalására, így elmélyültebb ismeretek megszerzése nehéz. Más esetben - mint pl. nálunk a tolmácsképzés során - a nagyobb, de az oktatási anyag tartalma miatt kényszerűségből eltérő tematikájú óraszám teszi körülményessé és nehezessé a teljes irodalmi anyag leadását. Többnyire a klasszikusokra és legújabb irodalmunkra jut csak idő. Ezeket is főleg társalgási órák vagy fakultatív szemináriumok tematikájaként szerepeltetjük.

Az irodalomtanítás módszertani kérdései során szó esett az ismerettársítás szerepéről az irodalmi művek bemutatásában, elemzésében, a hallgatókhoz való közelebb hozatalában. Az asszociációs lehetőségek messzemenő kihasználását hangsúlyozandó emelnék ki kiegészítésként néhány további lehetőséget:

a/ Feltétlenül támaszkodnunk kell a - gondolok itt elsősorban a szocialista országokban nagyszámú bemutatott - filmek megtekintésekor szerzett benyomásokra, emlékképekre.

b/ Nagyon jól kiaknázhatók a célszerűen megadott anyanyelven olvasható fordítások nyújtotta információk /gondolok itt nemcsak egyes művekre, hanem pl. életrajzi regényekre, monográfiákra/.

c/ Ismerjük és hivatkozunk az illető hallgatók hazai középiskolai ismereteire, elevenítsük fel s (mint nyilván sokszor szükséges) egészítsük ki azokat.

d/ Könnyűszerrel feleleveníthetők más fórumokon szerzett közelmúltbeli impressziók (előadások, ankétok, kiállítások, magyarországi utazások élményei stb.).

e/ Nem feledkezhetünk meg a rádió és televízió információiról sem. Természetesen a módszerek kiválasztását mindig a helyi körülmények, lehetőségek, a hallgatóság, az irodalmat oktató tanár egyénisége stb. szabják meg.

(1973)